

O POSLOVANJU MLJEKARA SRH U 1980. GODINI

Matej MARKEŠ, dipl. inž., Zagreb

1. Uvod

Gotovo je nemoguće u kratkom pregledu iznijeti sve one aktivnosti kojima su se radnici mljekarskih organizacija Hrvatske bavili u toku prethodne godine. Pored obavljanja dužnosti na radnom mjestu tu spadaju: samoupravno djelovanje radnika unutar radnih organizacija, sudjelovanje delegata u općinskim, međuopćinskim, republičkim pa i saveznim društveno političkim institucijama i samoupravnim interesnim zajednicama, zatim sudjelovanje u akcijama općenarodne obrane i društvene samozaštite i slično. Nužno je također spomenuti sportske, kulturno-umjetničke i druge rekreativne djelatnosti kojima se mljekarski radnici posvećuju nakon obavljanja svojih redovnih radnih dužnosti.

Kao rezultanta usklađenog djelovanja navedenih službi i funkcija iskazuju se uspjesi radne organizacije, kako u svakodnevnim aktivnostima, tako i šire — na području SRH i Jugoslavije.

Analiza poslovanja mljekara u 1980. god. temelji se uglavnom na anketnim podacima, prikupljenim od RO-OOUR koje se bave otkupom, obradom i prodajom mlijeka i mlječnim proizvodima. Osim njih korišteni su i drugi dostupni izvori podataka.

2. Proizvodnja mlijeka

Još nema objavljenih statističkih izvora o proizvodnji mlijeka u SRH u god. 1980. Prema objavljenim podacima, broj krava i proizvodnja mlijeka u razdoblju 1978—1980. na području SRH je bio:

God. (Poč. god.)	Broj krava i steonih junica 000	Proizvodnja krav- ljeg mlijeka mil l god.	Po kravi litara
1978	635	977	1.593
1979	627	1.041	1.720
1980	607	1.008	1.720

U promatranom razdoblju broj krava neprekidno opada, ali proizvodnja raste i po grlu i ukupno. Uz pretpostavku da je 1980. god. proizvodnja po kravi ostala na istoj visini kao i prethodne godine, može se u 1980. god. procijeniti proizvodnja na ukupno 1.008 mil. litara ili za 3,2% manje nego u 1979. god.

I ova je proizvodnja viša od one koja je predviđena **Društvenim planom SRH** za razdoblje 1976—1980 i to za 6,1%. (Ostvarenje 1.008 naprama plan-
skih 950 mil. lit).

Usprkos takovim kretanjima proizvodnje nastupili su potkraj 1980. god. poremećaji u opskrbi stanovništva mlijekom, uglavnom zbog naglo smanjenog otkupa potkraj godine.

3. Otkup mlijeka i mlječnih proizvoda

3.1. Otkupljene količine mlijeka

U toku 1980. god. otkupile su mljekarske organizacije — prema prikazanom pregledu — ukupno **496.463** tis. lit mlijeka, odnosno **4,1%** više nego iste radne organizacije u prethodnoj godini (476.712). U tome je **uključen i međupromet** između samih mljekara.

Pored navedene količine otkupile su neke **manje radne organizacije**, koje nisu bile obuhvaćene anketom Udruženja, slijedeće količine mlijeka (u 000 litara)

»Napredak, Imotski	1.806
Plitvička jezera-Prerada Plitvice	53
Veterinarska stanica, Koprivnica	1.288
PZK Čakovec za slov. komitenta	1.210
Lakuš Ivan, D. Kraljevec	110

Ukupno:	4.467
RO-Članice Udruženja	496.463
Sveukupno:	500.930

U daljnjem razmatranju mljekarske problematike koristit ćemo se anketnim podacima Udruženja. **Jugoslavenski otkup mlijeka** iznosio je 1980. god. ukupno **1.374** mil. lit. U tome učestvuje otkup mljekara SRH **36,1%** (prema **36,3%** u 1979. god.). **Otkup mlijeka** u SRH od društvenih proizvođača — uključivo i promet između mljekara — iznosio je u 1980. god. **81.335** tis. lit. ili **16,4%** od ukupnih količina, dok je od individualnih proizvođača otkupljeno **413.231** tis. litara ili **83,6%** od ukupnih količina. U usporedbi s prethodnim godinama **porastao je otkup** i od **društvenih** i **individualnih** proizvođača.

Najveći dio mlijeka (**92,5%**) otkupljen je **na području SR Hrvatske**, dok je s područja **drugih republika** otkupljeno **35.423** tis. litara (**7,1%**), te iz **uvoza 1.897** tis. lit. (oko **0,4%**).

Prosječni dnevni otkup mlijeka u 1980. god. iznosio je **1.368** tis. lit., a u granicama od **1.032** (XII) do **1.533** tis. lit. (IX). U vremenu od V do zaključno X mjeseca otkup se je kretao na približno istoj visini od oko **1,5** mil lit. dnevno, da bi zatim naglo opao. Pad je bio izuzetno velik i uglavnom se pripisuje neadekvatnim otkupnim cijenama mlijeka, koje su stagnirale više od godinu dana, dok su cijene svih ostalih poljoprivrednih i industrijskih proizvoda naglo rasle. Usporedimo li krivulju varijabilnosti otkupa, definiranu procentualnim odnosima otkupljenih količina za 3 god po mjesecima, proizlazi da je u IV kvartalu 1980. god. otkup bio manji za **16.082** tis. litara od očekivanoga.

Naglo smanjenje otkupa odrazilo se je potkraj godine i na opskrbljenost tržišta. Nakon dugog niza godina ponovo se je bila pojavila zimska nestašica konzumnog mlijeka po gradovima, dok industrijskog maslaca gotovo nije ni bilo na tržištu.

Osim mlijeka, mljekare su otkupile:

2.808 t raznih sireva,

880 t maslaca, od toga 347 t iz uvoza

360 tis. litara vrhnja

131 t mlijeka u prahu, od toga 72 t punomasnog

Ukupna vrijednost otkupljenih proizvoda iznosila je 406.709 tis. dinara, od čega 39.799 ili 9,8% otpada na uvoz.

Ekvivalentna količina mlijeka, prema prosječnoj otkupnoj cijeni, iznosi 5.485 tis. litara ili 11,2% od ostvarenog otkupa mlijeka.

3.2. Vrijednost i otkupne cijene mlijeka

Anketni podaci o vrijednosti otkupljenog mlijeka i otkupnim cijenama su nepotpuni, kako po broju mljekarskih radnih organizacija koje su ih ostavile, tako i po strukturi otkupne cijene.

U toku čitave godine do 24. XII na snazi je bila propisana otkupna cijena 1,81 din za 1 m. j. odnosno 6,516 din za mlijeko sa 3,6% masti. Tek otkraj godine povišena je otkupna cijena na 2,50 dinara.

Prema nepotpunim podacima za god. 1980. prosječna otkupna cijena iznosila 7,33 din za 1 litru.

Obračuna li se sva otkupljena količina mlijeka, bez prometa između mljekara, po ponderiranoj iskazanoj cijeni 7,33 din/l, proizlazi da je u 1980. god. splaćeno za otkupljeno mlijeko oko 345 milijardi st. d., od čega individualnim proizvođačima oko 296 milijardi.

4. Proizvodnja mlječnih proizvoda

4.1. Količinski pokazatelji

Radi usporedbe ostvarene proizvodnje navodimo podatke za prethodne tri godine po osnovnim grupama proizvoda (u 000 litara i tonama).

Grupa proizvoda	1980	1979	1978	1980 1978
konzumno mlijeko	216.437	218.787	190.676	113,5
kiselo-mlječni proizv.	24.940	28.084	21.144	117,9
slatki mlječni napici	4.241	6.266	6.798	62,4
polutvrđi i tvrdi sirevi	13.957	12.682	12.389	112,7
svježi i meki sirevi	2.407	2.968	2.080	115,7
topljeni sirevi	5.916	5.675	5.487	107,8
konzumno vrhnje	11.653	10.921	9.468	123,1
kond. i evap. mlijeko	567	782	860	65,9
mlijeko u prahu (punom. i obrano)	6.222	4.320	3.465	179,6
mrznuti ml. proizvodi	5.201	8.612	5.010	103,8
ostali proizvodi	4.624	2.449	3.462	133,6
maslac	2.613	1.864	2.815	92,8

Iz pregleda je vidljivo da tokom prethodnih godina kretanje proizvodnje mlječnih proizvoda nije ravnomjerno. Stalan skoro ujednačen rast proizvodnje može se uočiti kod proizvodnje polutvrđih i tvrdih sireva, topljenih sireva, konzumnog vrhnja i mlijeka u prahu. Proizvodnja ostalih proizvoda pokazuje veća ili manja kolebanja, zavisno o uvjetima proizvodnje i plasmana. Slatki mlječni proizvodi (kakao, čokoladno mlijeko i sl.), zatim kondenzirano i evapo-

rirano mlijeko, te maslac proizvedeni su 1980. god. u manjoj količini, neg 1978., a kod svih ostalih može se uočiti veći ili manji porast proizvodnje.

Proizvodnja svih mlječnih proizvoda osjetno varira u toku godine, zavisn o količini mlijeka za preradu i potražnju na tržištu.

4.2. Orijentacioni pokazatelji rashoda mlijeka

Prema orijentacionom obračunu rashoda mlijeka utrošene su kao sirovin za proizvodnju pojedinih grupa mlječnih proizvoda ove količine mlijeka (u %)

Grupe proizvoda	%
Konzumno mlijeko	42,5
Ferment. proizvodi	4,7
Mlijeko u prahu	12,2
Polu i tvrdi sirevi	29,5
Svježi i meki sirevi	4,1
Ostali proizvodi	7,0
	100,0

Tokom minulih pet godina ostali su približno isti odnosi utroška mlijeka z iste grupe proizvoda. Najveći dio mlijeka troši se za potrošnju u tekućer stanju. Nešto manje količine, oko 30% od otkupa, troši se na proizvodnju tvrdi i polutvrdih sireva, zatim oko 10% (s izuzetkom 1977. god.) na proizvodnj mlijeka u prahu, oko 5% na proizvodnju fermentiranih mlječnih napitak; nešto manje od toga na proizvodnju svježih i mekih sireva, dok je proizvodnj »ostalih proizvoda« s varijabilnim utroškom mlijeka.

Navedeni odnosi ukazuju na činjenicu da je kod nas još uvijek prioriteta kategorija svježeg mlijeka za podmirenje rastućih potreba sve većeg broja nepc ljoprivrednih stanovnika, da sirevi imaju podjednake mogućnosti plasmana, da proizvodnja nekih proizvoda, mlijeka u prahu i »ostalih« zavisi uglavnom o otkupu mlijeka, mogućnosti plasmana i rentabilitetu proizvodnje prioriteta skupina mlječnih proizvoda.

4.3. Prodajne cijene mlječnih proizvoda

Sve do pred kraj godine 1980. prodajne cijene mlječnih proizvoda ostale s na istoj razini kao što su bile i u drugoj polovici 1979. god. Promjene cijena nastupile su tek u prosincu (decembru) 1980. godine, kao posljedica promjen otkupnih cijena mlijeka.

Prosječne prodajne cijene nekih mlječnih proizvoda na početku i na konc godine prikazane su u pregledu: (u din za 1 kg ili litru)

Proizvodi	Na početku godine	Na koncu godine	Indeks
Past. mlij. u nepov. amb.	10,10	12,60	125
Konzumno vrhnje	45,60	67,75	148
Jogurt u čaši	19,37	27,66	143
Maslac pak. po 0,25 kg	119,20	183,05	153

Proizvodi	Na početku godine	Na koncu godine	Indeks
Punomasno mlijeko u prahu	75,67	113,50	150
Sir ementalac	103,50	138,75	134
Sir svježi domaći	135	204	151
Sir ribanac	37,60	55,10	146
Sir topljeni u kut.	90	137	152
Sir grojer	88,50	133	150

Najmanje je porasla prodajna cijena konzumnog pasteriziranog mlijeka, za 25%, dok su prodajne cijene ostalih mlječnih proizvoda povećane za 34 do 53%. U primorskim gradovima nešto su više prodajne cijene mlijeka i proizvoda da bi se time priznala razlika u povećanim troškovima transporta robe od proizvođača do kupca.

5. Zaposleno osoblje i produktivnost rada

Broj zaposlenih kod promatranih radnih organizacija iznosio je 4.575, prema 4.536 radnika u 1979. godini. Uspoređujemo li produktivnost rada kao odnos količine otkupljenog mlijeka po zaposlenom (izuzima se »Ledo«, Zagreb), proizlazi da je produktivnost porasla u usporedbi s prethodnom godinom za 4,6%. Time se produktivnost tek neznatno povećava prema onoj iz 1978. god., budući da je u 1979. nazadovala za oko 4 poena.

Među zaposlenima najviše je kvalificiranih radnika (29,6% od ukupnog broja), ali je odmah iza njih po brojnosti najjača grupa nekvalificiranih radnika (26,2%). Znatno je i broj zaposlenih sa srednjom stručnom spremom (15,4% od ukupnog broja), dok učešće priučenih radnika iznosi 14,0%. Podjednaki je broj radnika s visokom stručnom spremom i visoko kvalificiranih, dok je učešće ostalih grupa manje. Odnosi broja radnika po kvalifikacijama kod pojedinih su organizacija različiti, kao i produktivnost rada.

6. Investiciona ulaganja

U toku 1980. god. došlo je zbog poznatih mjera stabilizacije do usporavanja investicione izgradnje u mljekarskoj industriji. Tako su za ovu godinu bila programirana investiciona ulaganja u visini od oko 100 milijardi st. d., ona su efektivno smanjena na trećinu i iznose **342.214** tis. din (34,2 milijarde st. d.)

Za nabavku opreme investirano je **175.368** tis. dinara ili 54%, za izgradnju građevinskih objekata **134.264** tis. din (39%), a za ostalo **32.564** din. (7%).

7. Transport

Mljekarske radne organizacije, njih 15, raspolagale su s 32 osobna vozila koja su u 1980. god. prevalila **1085** tis. km ili prosječno 28.550 km po vozilu.

Teretni vozni park mljekara sastoji se od 311 kamiona s 15 prikolica, a pored toga još i od 138 kamiona-hladnjača-za prevoz smrznutih proizvoda.

Kamioni s prikolicama imaju ukupnu nosivost 1684 t, odnosno prosječno 5,1 t po vozilu. Treba istaći da sada po našim cestama saobraćaju veći mljekar-

ski kamioni, nego prije desetak godina, uglavnom zbog boljih cesta i većih tereta koji se preuzimaju po pojedinim sabirnim mjestima.

Kamioni su prevalili **11.895** tisuća kilometara i prevezli oko 404 milijuna kg robe. Svaki kamion prevalio je prosječno dnevno po **105,4 km** (u oba pravca i preveo, prosječno po 3,6 tona robe. To znači da **sva vozila tokom 363 dana** u godini bila **iskorištena sa 70% nosivosti**.

Doda li se **k tome i teret ambalaže** (cisterne, kante, ostalo) procent iskorištenja je još veći, odnosno oko 80%. Za tako povoljno korištenje voznog parka zaslužni su ne samo radnici transporta, nego i radnici službi za održavanje vozila, koji su također dali svoj prilog sigurnosti, redovitosti, brzini i ekonomičnosti transporta.

Kamioni-hladnjače imaju ukupne nosivost 476 tona, odnosno **3,23 t** po vozilu prosječno. Prevezli su oko 240 tisuća tona robe i prevalili 4.425 tis. km. Budući da ova vozila u sezoni izlaze dnevno po 2 i više puta iz »baze«, odnosno depoa i vraćaju se u nju po proizvode, a stacioniraju zimi po nekoliko dana, to ovdje prosjeci ne bi prikazivali pravo stanje i djelatnost ove značajne službe u mljekarskoj industriji.

Osim **vlastitih** mljekarske organizacije koristile i 38 najmljenih, uglavnom društvenih kamiona, te 10 hladnjača za usluge prevoza.

8. Uređaji za hlađenje mlijeka na sabiralištima

U toku 1978. godine nabavljeno je i postavljeno 147 novih uređaja za hlađenje mlijeka na sabiralištima. Time se nastavlja opremanje sabirne mreže suvremenom tehnikom za hlađenje mlijeka. Koncem 1980. god. na sabirnim mjestima je bilo postavljeno 2.173 uređaja za hlađenje mlijeka s ukupnom zapreminom 1.140.900 litara. Prosječna zapremina uređaja je 525 litara. Maksimalni dnevni otkup u 1980. god. iznosio je 1.491.000 litara, što znači da rashladni uređaji imaju zapreminu od 77% maksimalne dnevne dopreme mlijeka.

Rashladni uređaji nisu ravnomjerno raspoređeni niti korišteni po čitavom otkupnom području. Dok neke mljekare mogu sve otkupljeno mlijeka i ohladiti kod drugih je ta mogućnost znatno manja. No proces opremanja sabirnih stanica je još u toku, pa se može očekivati da će doskora biti i potpuno dovršen uz punu suradnju mljekara i proizvođača mlijeka.

9. Sredstva i uspjeh u poslovanju 1980. god.

9.1. Poslovna sredstva

Mljekarske radne organizacije SRH, njih 16, imale su u 1980. god. ukupnu aktivu **4.873.612** tisuća dinara.

Osnovna sredstva po nabavnoj vrijednosti u funkciji vrijedila su 3.131.000 tis. din od čega oruđa za rad 1.925.655 tis. din ili 61%, građevine 1.127.737 (36%) i ostalo (3%). Vrijednost osnovnih sredstava u funkciji iznosila je 1.582.719 tis. dinara.

Mljekarske radne organizacije imale su krajem 1980. god. izvan funkcije sredstva u vrijednosti 38.826 tis. din, što čini svega oko 2,5% od sadanje vrijednosti sredstava u funkciji.

Investicije u toku angažiraju znatna sredstva u visini od 826.728 din (oko 87 milijardi st. d.) Tako visoka zaleđena sredstva, kao nedovršene investicije predstavljaju ne mala opterećenja u poslovanju radnih organizacija pa bi njihovo dovršavanje i eksploatacija trebao biti prioritetni zadatak.

9.2. Pokazatelji u poslovanju

Ukupan prihod ostvaren u 1980. god. kod promatranih radnih organizacija znosio je 8.524.874 tis. dinara, ostvareni dohodak 1.670.459. tis. dinara. Nakon podmirenja obaveza iz dohotka preostao je čisti dohodak u visini od 1.249.704 tis. d. Dvije radne organizacije nisu ostvarile potreban čisti dohodak za pokriće rashoda iz dohotka, dok su ostale ostvarile akumulaciju u visini od 474.985 tis. din.

Za stambenu izgradnju izdvojeno je 67.318 tis. d.

Za zajedničku potrošnju 50.280 tis. din, dok sredstva za osobne dohotke znose ukupno bruto 669.613 ili neto kao čisti OD 454.125 tis. din.

Za ostvarenje spomenutih rezultata korištena su poslovna sredstva u visini od 3.259.617 tis. din, što je za 42% više nego u 1979. god.

9.3. Usporedni pokazatelji

U 1980. god. ostvaren je ukupan prihod za 45% veći od onoga u prethodnoj godini.

Ostvareni dohodak po radniku dosegao je 370 tis. din i bio je za 50% veći od onoga u prethodnoj godini.

Nakon izvršenih izdvajanja iz dohotka ostvaren je čisti dohodak po radniku u visini od 277 tis. din.

Čisti OD po radniku iznosili su 8.376 din prosječno mjesečno što je za 21% više nego prethodne godine.

Akumulacija je dosegla 28,4% od dohotka (prema 17,9% u prethodnoj godini, a zajedno s amortizacijom 17,7% od prosječno korištenih poslovnih sredstava (13,9% u 1979.).

Ukupan prihod bio je za 24% veći od utrošenih sredstava (prema 23% u 1979.), a dvostruko veći (2,09) od prosječno korištenih poslovnih sredstava.

Opremljenost rada, promatrana kroz vrijednost osnovnih sredstava i oruđa za rad, osjetljivo je povećana u 1980. prema 1979. Nabavna vrijednost svih osnovnih sredstava po radniku iznosila je 1980. god. 715 tis. din (531 tis. din u 1979), u čemu je vrijednost oruđa za rad 440 tis. din (300 u 1979.).

Prosječno korištena sredstva po zaposlenom iznosila su 1980. god. 897. tis. din ili oko 40% više nego u prethodnoj godini.

Za podmirenje općih i zajedničkih društvenih potreba izdvojeno je iz dohotka prosječno mjesečno 7.761 din po radniku, te 3.021 din iz osobnih dohodaka.

Iz ovog sumarnog pregleda vidljivi su pozitivni rezultati poslovanja ove grupacije u 1980. godini. Uvjereni smo da će postignuti uspjesi poslužiti mljezarskim radnicima kao poticaj za daljnje unapređenje poslovanja. Uz otklanjanje uočenih nedostataka te dalje zalaganje na boljoj organizaciji i većoj produktivnosti rada rezultati će biti još veći od dosadanih. Poticanjem sve veće robne proizvodnje mlijeka kod društvenih i individualnih proizvođača, osiguravanjem plasmana proizvoda kroz udruživanje sa zainteresiranim radnim organizacijama, korištenjem najnovijih saznanja s područja tehnike i znanosti i stalnim unapređivanjem samoupravnih odnosa u radnim organizacijama moći će se ostići još veći uspjesi u radu u interesu neposrednih proizvođača i čitave društvene zajednice.